

KÖTŐDÉS ÉS PÁRBESZÉD – SZÜLŐ–GYERMEK DIALÓGUSOK ÉS SZELF-FEJLŐDÉS ÓVODÁSKORBAN

POHÁRNOK MELINDA – MOLNÁR ZSÓFIA – VÁRNAGY ANDRÁS

PTE BTK Pszichológia Intézet, Fejlődés- és Klinikai Pszichológia Tanszék

E-mail: poharnok.melinda@pte.hu

Az utóbbi két évtizedben több fejlődés-lélektani irányzat is elkezdett érdeklődni a szülő–gyerek párbeszédék fejlődésben betöltött szerepe iránt. Bebizonyosodott, hogy a gyermek által átélt érzelmeteli események megbeszélése jelentős szerepet tölt be az érzelmi szocializációban, formálja a gyerekek önéletrajzi emlékezetét, és a szülő–gyerek kötődés fontos színteréül szolgál. Jelen tanulmányban a szülő és a gyermek közti párbeszédék fejlődési szerepét két szempontból tekintjük át. Egyrészt kitérünk arra, hogyan járulnak hozzá a szelf fejlődéséhez azok a párbeszédék, amelyeknek célja, hogy a gyermek által átélt vagy a szülővel közösen megtapasztalt negatív érzelmi töltetű vagy konfliktusos eseményeket közösen felidézzék és újraépítsék a résztvevők. Másrészt amellett érvelünk, hogy a szülő–gyerek dialógusok az affektív jelentésalkotás színterei, melyben a gyermekek az anya szenzitív támogatása mellett biztonságban fedezhetik fel belső világukat.

Kulcsszavak: szülő–gyerek párbeszéd, affektív jelentésadás, szelf-fogalom, pszichológiai biztonsági bázis

BEVEZETÉS

A szelf érzelmi dialógusokban épülő története

A csecsemő születése pillanatától részese az anyával közös kommunikációs mátrixnak. Az anyák „beszélgetni” kezdenek gyermekükkel, és ezekben a beszélgetésekben a gyermekek eleinte szavak nélkül, de egyre aktívabban vesznek részt. Később, a második év táján a dialógusok világa a gyerekek részéről is kibővül a verbális párbeszéddekkel. A nyelvi, fogalomalkotási képességek megjelenése kényszerítő erővel hat a gyermekre, hogy új, szubjektív perspektívát alakítson ki saját magáról és másokkal való kapcsolatáról (Péley, 2004). Ez a szubjektív perspektíva kap kitüntetett szerepet

azokban a párbeszédekben, ahol a szülő és a gyermek a gyermekkel megtörtént eseményeket idézik fel.

Az első beszélgetésekben a gyermek többnyire egyszavas mondatokból álló kezdeti verbális megnyilvánulásai még töredezettek, a szülői állványozás (Fivush, 1993) segítségével nyerik el teljes jelentésüket, és bontakozik ki belőlük egy történet.

Wolf (2003, 34.) ilyen interakcióról hoz példát egy 18 hónapos gyermek és anyja párbeszédéből. A kontextust ismerő szülő a gyermek egyetlen szavából olyan elbeszélést teremt, amelynek megalkotására a gyermek még nem lenne képes. Ugyanakkor a kicsi vissza tud jelezni az anyjának, hogy osztoznak a jelentésben.

Az idézett párbeszéd előzménye: Néhány hónappal korábban a nagybácsi meglátogatta őket, és úgy elveszítette a slusszkulcsát, hogy csak a fotel elmozdításával találták meg.

Gyerek: (Kinéz az ablakon, és egy VW buszra mutat az utcán.) Kulcs.

Anya: Igen, Márknak is ilyen kocsija van. Ő vesztette el a kulcsát.

Gyerek: (Együttérzően) Márknak nincs. Kulcs.

Később a kommunikációs készségek fejlődésével a gyerekek sokkal kidolgozottabb módon járulnak hozzá a közös diskurzushoz. Bár 3 és 5 éves koruk körül már számos részlettel ki tudják egészíteni a felidézett történetet, a párbeszéd minősége még erősen a szülői részvételen múlik: a szülő strukturál, és megosztja a tartalmak jelentős részét. Óvodás kor végére a gyerekek képesek lesznek arra, hogy viszonylag koherens módon tudjanak önállóan beszámolni egy velük megtörtént eseményről (Fivush, 2007). Ugyanakkor számos kutatás (pl. McLean és Jennings, 2012) igazolja, hogy a szülővel, a családdal és a kortársakkal folytatott beszélgetésekben iskoláskorban és serdülőkorban is folyamatosan alakulnak a szelfről szóló történetek.

Érzelmi jelentésadás a közös történetekben

A szelfről szóló történetekben fontos szerepe van a korábban már említett szubjektív perspektíva megragadásának: a közösen elbeszélt történetek jelentős részben ugyanis arról szólnak, hogy a gyermek hogyan érzett, és milyen szándékok, vágyak jelentek meg benne az adott eseményekkel kapcsolatban. Thompson (2006) a szelf-releváns eseményekről szóló dialógusok fejlődési szerepéről kiemeli, hogy a gyermek ezekben nem csupán az adott esemény elbeszélhetőségének módját tanulhatja meg, hanem az események értékelését is. Az értékelés arra vonatkozik, ahogyan kiválasztjuk, hangsúlyozzuk és kommunikáljuk az érzelmi tapasztalataink formáját és súlyát (Wolf, 2003). Ez a folyamat végül hozzájárul a szelfről, a mindenkori másikról, valamint a kapcsolatainkról szóló reprezentációk formálódásához is.

A közösen elbeszélt történetekben zajló érzelmi jelentésadás interaktív folyamat, olyan társas egyezkedés, amely mindkét fél figyelmét, közreműködését egyszerre igényli. Általa vagyunk képesek értelmes, egész, adekvát történetet teremteni magunkról, valamint a magunk és mások viszonyában megtörtént dolgokról (Oppenheim, 2006). Ha a szülő–gyerek diád koherens és konstruktív jelentést tud adni a gyermek által megélt tapasztalatoknak, és képes megválaszolni az érzelmeteli események miértjét, akkor elősegíti a gyermek érzelmszabályozásának fejlődését és érzelmeinek

integrációját egy koherens belső reprezentációba. Ez a folyamat feltehetően gördülékenyebben játszódik le, ha pozitív érzelmekkel kísért eseményeket beszélnek meg a résztvevők. A negatív, stresszel járó események megvitatása megterhelőbb feladat elé állítja a diádot. Ugyanakkor ezeknek az eseményeknek a sikeres megbeszélése jelentős fejlődési előnnyel jár. Részben, mert a gyerekek számára a negatív érzelmeknek nehezebb értelmet adni (Laible és Panfile, 2009), másrészt, mert a negatív érzelmek kibontása, jelentésteli történetbe szervezése támogatja leginkább a gyerekek társas-érzelmi és társas-morális fejlődését (Laible, Panfile és Augustine, 2013). Felvetődhet, hogy a pozitív érzelmekről szóló események megvitatásának van-e, illetve milyen jelentősége lehet az érzelmszabályozás, megküzdés fejlődésében. Az eddigi kutatások (pl. Reese, Haden és Fivush, 1993) viszonylag egyhangúan arra az eredményre jutnak, hogy a pozitív események megvitatásának minősége ugyan befolyásolja, hogy a gyermek milyen részletesen tud önéletrajzi emlékeket felidézni, de lazább kapcsolatban áll az érzelmi megértési folyamatok fejlődésével. Többek között amiatt, mert a pozitív emlékeknél a felidézés inkább a résztvevőkre, tárgyak és események leírására vonatkozik, míg a negatív eseményeknél a beszélők többet utalnak az eseményekkel kapcsolatos érzéseikre, vélekedéseikre (Fivush és mtsai, 2003).

A negatív érzelmek magyarázatának fejlődési szerepét támasztja alá többek között Fivush és Sales (2006) 9–12 éves asztmás gyerekekkel és édesanyjukkal folytatott vizsgálata. Résztvevőiket arra kérték, hogy az asztma kapcsán előforduló ismétlődő konfliktusokról beszélgessenek. Ilyenek például, hogy a gyerek nem sportolhat kortársakkal, nem lehet házi kedvence, vagy hogy oda kellene figyelnie az inhaláló használatára. A kutatók arra voltak kíváncsiak, hogy a narratív ko-konstrukció mely jegyei jósolják be a gyermek jobb megküzdési készségeit. Az eredmények szerint azok a gyerekek mutattak rugalmasabb, adaptívabb megküzdési stratégiát, akiknek az anyja gyakrabban magyarázta a cselekvések, események okait vagy következményeit. Ezzel a vizsgálattal kapcsolatban érdemes külön kiemelni, hogy a szerzők az anyai megküzdési stratégiák kapcsolatát is vizsgálták a gyermeki megküzdési stratégiákkal, de közvetlen kapcsolatot a kettő között nem találtak. Következésképp nem az anyai coping közvetlen modellálása, hanem a stresszteli események közös megvitatása és ezen keresztül egy értelmezési keret kidolgozása járult hozzá a gyermek megküzdési képességeinek optimális alakulásához.

A hiteles és valóban együttes történetalkotásban a gondviselő abban segít, hogy a gyerek kezelni tudja érzelmeinek széles skáláját, különös tekintettel a kellemetlen érzelmekre. A gyerek felkínálja az elbeszélését, ami egy eseményre vagy egy problémára összpontosul. A gondviselő ezt tisztelettel kezeli és finoman kibővíti a közös jelentés létrehozásához. Teszi mindezt anélkül, hogy a gyerek történetét összetörné, vagy a saját képére torzítaná. Eközben olyan stratégiákat kínál fel az érzelmekkel való bánásra, amelyek fokozatosan a gyerek szemléletmódjává válnak. A szülői szenzitivitás ezen megnyilvánulása teszi lehetővé a koherens és hiteles szelf-narratívum létrehozását, amely nemcsak egy kibővített beszámoló arról, hogy mi történt, hanem lehetséges új stratégiákat is ad az élmény megosztására és az élményekhez kapcsolódó érzelmek kezelésére.

Tanulmányunkban ennek a közös jelentésadási folyamatnak két oldalát fogjuk áttekinteni. Egyrésztől megvizsgáljuk, hogy a szelf-struktúra és a szelf-fogalom bontako-

zásához hogyan járulnak hozzá a szülő–gyermek párbeszéddek. Másrészt bemutatjuk, hogy a szenzitív szülő miképp nyújt pszichológiai értelemben vett biztonsági bázist az érzelmeikről folyó dialógusokban (Oppenheim, 2006).

A SZÜLŐ–GYERMEK PÁRBESZÉD KAPCSOLATA A GYERMEK SZELF-FOGALMÁNAK FEJLŐDÉSÉVEL

A szülővel folytatott párbeszéddek szelf-szabályozó és szelf-építő folyamatoknak tekintjük (Pohárnok, 2014). Ugyanakkor nem minden szülő–gyermek párbeszéd egyforma jelentőségű a szelf-konstrukciós folyamatokban. Azoknak a beszélgetéseknek bizonyosan van ilyen funkciójuk, amelyeknek középpontjában a gyermek jelen pillanatban átélt élményei vannak, vagy a múltban átélt élményeiről szólnak. A múltbeli eseményekről szóló beszélgetések további előnye, hogy visszatekintve egy-egy eseményre a beszélgető felek jobban tudnak reflektálni a gyerek mentális állapotaira, nézőpontjára, mint az aktuális esemény érzelmileg forró pillanataiban. Részen azért, mert egy intenzív érzelmi pillanatban a gyermek kognitív kapacitásait az érzelmek kezelése foglalkoztatja le (Laible és Panfile, 2009). Másrészt azért, mert a negatív érzelmek átélésekor a szülő figyelme is elsősorban a gyermek érzelmének szabályozása felé fordul, és kevésbé afelé, hogy a gyermek érzelmekkel kapcsolatos tudását, érzelmekhez kötődő mentális állapotait feltérképezze és bővítsé (Laible és Thompson, 2007).

A múltban történt események elbeszélése tehát megkülönböztetett jelentőségű. Ezért elsősorban az önéletrajzi emlékezet fejlődésével foglalkozó vizsgálatokban kap hangsúlyt az a kérdés, hogyan alakítja a szülővel folytatott párbeszéd a gyermek szelf-reprezentációját, önértékelését és azt, hogy a gyermek miként helyezi el magát a szociális térben.

A párbeszéddek tartalmának szerepe

A vizsgálatok egy része azt kutatja, hogy a visszaemlékező *párbeszéddek érzelmi tartalma* miképpen befolyásolja a gyermek szelf-reprezentációjának strukturáltságát. Welch-Ross, Fasig és Farrar (1999) 3-4 éves gyerekekkel és szüleikkel végzett vizsgálatában azoknál a gyerekeknél jelent meg a szelfről való tudás magasabb szervezettsége és a konzisztensebb önmeghatározás, akiknél több érzelmre való utalást találtak az anya–gyerek párbeszédben. Feltehető, hogy a gyerekek érzelmeire való utalás olyan értékelő dimenziókat, értelmezési keretet dolgoz ki a párbeszédben, amelyet a gyermek könnyen belsővé tesz, és amely mentén képes meghatározni, értelmezni önmagát.

Más szerzők arra hívják fel a figyelmet, hogy az emlékező beszélgetések egyes jellemzői, elsősorban az, hogy a résztvevők milyen gyakran utalnak mentális állapotokra, hozzájárulnak ahhoz, hogy az önértékelés absztraktabbá, komplexebbé váljon. Wang, Doan és Song (2010) abból indultak ki, hogy a gyerekek önmagukról szóló leírásaikban eleinte inkább cselekvésekre utalnak (*tudok táncolni*), majd kisgyermekkorban fokozatosan kezdenek értékelő fogalmakat (*nem vagyok ügyes tornász*), illetve vonásokat (*okos vagyok*) használni. Ez utóbbiak arra utalnak, hogy az egyszeri cselekvések

ben gondolkodástól eljutnak az elvontabb, átfogóbb kategóriák használatáig. Wang és munkatársai kutatásukban arra mutattak rá, hogy ezt a fejlődési folyamatot serkenti, ha a szülő és a gyermek az emlékező beszélgetésekben többször utalnak a gyermek mentális állapotaira. Az érzelmeket nem csak megemlítik (*Mérges voltál?*), hanem ki tudnak térni azok okainak megbeszélésére is (*Hüvelykpanna Barbira haragudtam, mert nem kaptam olyat, pedig a Luca kapott*). Azok a gyerekek definiálják magukat elsősorban vonások és értékelő dimenziók mentén, akiknél – különösen a negatív események megvitatásakor – előtérbe kerülnek a gyermek mentális állapotai, és a résztvevők kitérnek az átélt érzelmeik okainak és következményeinek megvitatására. Amikor mentális állapotokra, valamint azok okaira és következményeire utalnak, akkor szülő és gyermeke egymással kölcsönhatásban erősítik a gyermek mint mentális ágens megjelenítését a párbeszédekben.

Bird és Reese (2006) kutatása szintén az érzelmeik magyarázatának szerepére hívja figyelmet. Welch-Ross, Fasig és Farrar (1999) korábbi vizsgálatát bővítették ki, és azt találták, hogy a negatív érzelem tulajdonítása önmagában nem jár együtt kidolgozottabb, stabilabb szelf-konceptcióval. A gyermek konzisztensebb önképével az anya negatív érzelmeik okát vagy következményét magyarázó kijelentései mutattak kapcsolatot (például: „Azért voltál szomorú, mert az Alida nem ment oviba, és egyedül játszottál, mert mással nem akartál”). Emellett az is összefüggött a gyermek önképének stabilitásával, hogy a szülő milyen gyakran utalt a negatív érzelmeik – társas közvetítéssel történő – feloldásának lehetőségére (például: „És akkor megijedtél, ugye, hogy csak egyedül vagy ott bent. De aztán utána már apa bemehetett, akkor már nem féltél”). A szerzők későbbi vizsgálatában (Reese, Bird és Tripp, 2007) azt is találták, hogy a negatív eseményekhez fűződő magyarázatok a gyerekek önértékelésével is pozitívan korreláltak. Valószínűsíthető, hogy a gyerekek negatív érzelmeiről való nyílt kommunikáció hozzájárul ahhoz, hogy tisztábban lássák az erősségeiket és gyengeségeiket, realisabb és pozitívabb énképükkel rendelkezzenek. Persze az sem zárható ki, hogy a pozitív énképű gyermekkel a szülő szívesebben kezdeményezi a negatív érzelmeik részletesebb megvitatását, talán mert kevésbé félti őt ezektől.

A párbeszéd interaktív minőségének szerepe

A párbeszéd nemcsak tartalmukkal, hanem narratív-diszkurzív sajátosságaikkal is jellemezhető. Így joggal merülhet fel a kérdés, hogy a tartalom mellett találunk-e összefüggéseket az énkép és a résztvevők narratív stílusa között. Saját kutatásunkban (Pohárnok, 2016) ezért az anyai narratív stílus jellemzőire helyeztük a hangsúlyt, és azt vizsgáltuk, hogy az anya részvétele, támogatása a diskurzusban hogyan kapcsolódik a gyermeki önértékeléshez.

5–7 éves gyerekeket és szüleiket arra kértük, hogy két eseményről meséljenek közösen: egyről, amelyben a gyermek büszke volt, és egyről, amelyben a gyermek szégyellte magát valami miatt. A párbeszédet több szempontból is elemezve azt kaptuk, hogy az anyai kérdés módja, az anyai narratív stílus összefügg a gyermek önértékelésével, ezen belül elsősorban az anyai és a kortársak általi elfogadottság érzésével. Akár szégyenről, akár büszkeségről szólt a közös történetmesélés, ha az anya gyakrabban élt

irányító kérdésekkel és kijelentésekkel, az alacsonyabb társas elfogadottság érzéssel járt együtt a gyermeknél. Az alábbiakban először egy sokat kérdező, intenzíven jelen lévő anya és gyermek szégyen párbeszédéből mutatunk példát:

A: Amikor büntít kaptál múltkor? És le kellett ülni a padra, és nem játszhattál tovább?

Gy: Mmm...

A: Akkor sem szégyellted magad?

Gy: A-a. De nem leültem a padra, hanem elmentem logopédushoz.

A: Nem. Múltkor. Amikor... i-i... amikor múltkor itt a csoportszobában, mikor a Vica néninél rosszalkodtatok, a Vica néni vigyázott rátok, és beállított a sarokba. Akkor sem szégyellted magad?

Gy: De.

A: Akkor szégyellted?

Gy: Aha.

A: Ugye, az rossz volt?

Gy: Igen...

A: Na? Akkor mégis csak..

Gy: A Vica néni nagyon mérges volt.

A: Nagyon ... nagyon mérges volt?

Gy: Aha.

A: Hát mert nagyon rosszak voltatok.

Gy: Nem volt mérges.

A: Mérges volt, mert sokszor rátok szólt, és kinevették, azt mondta... juj... (szünet) Nem? Nem emlékszel?

Gy: Nem.

A: Hát ez akkor érdekes.

(69 hónapos fiú)

A részletben az anyai kérdések magas száma a gyermeki együttműködés alacsony szintjével kombinálódott. Így a ko-konstrukciós folyamat hosszú és részletezőnek tűnő, de a történettel kapcsolatban konszenzusos jelentés nem születik meg. A negatív érzelmekkel kapcsolatos aprólékos, de a gyermek perspektíváját kevésbé figyelembe vevő anyai kérdezői mód kapcsolódik össze az alacsony anyai és társak általi elfogadottság érzéssel (Pohárnok, 2016).

A következő részlet ezzel ellentétes mintázatot példáz. A történetben a visszafogottabb anyai részvétel a történettel kapcsolatos egyezményes jelentés megosztottságát tükrözheti. Az anya és a gyermek egy hullámhosszon tudnak működni, az anyának nem szükséges ismételtlen kérdeznie, elég csak előrelendíteni a közös történetet. Ez az anyai narratív stílus a gyermek magasabb anyai és társak általi elfogadottság érzésével jár együtt.

A: (...) És akkor beszéltünk róla, hogy egyszer veletek is megesett a Lucával, hogy bántottátok a csigákat. És elmondod, hogy az hogy volt?

Gy: Úgy, hogy találtunk egy csigát, és összetörtem a házát.

A: Igen. És mért törted össze a csiga házát?

Gy: Mert nem tudtam, hogy az neki rossz.

A: És az milyen volt, amikor anya elmondta, hogy szegény csiga ilyenkor meghal?

Gy: Rossz.

A: Szomorú voltál? Sírtál is, ugye? De azért csináltad, mert nem tudtad. Azóta nem bántottál egy csigát sem, ugye?

Gy: Inkább meg fogom védeni a csigákat.

(67 hónapos fiú)

Eredményeink alapján kétféle folyamat feltételezhetünk, amely az anyai narratív stílus és a gyermeki önértékelés között közvetíthet. Az egyik a szülői szenzitivitás hiányára mint közvetítő láncszemre épül. A vizsgálatban részt vevő gyerekek 5-6 évesek voltak. Ekkor a gyerekek már elég gyakorlott történetmesélők (Nelson és Fivush, 2004), így a szenzitív szülő megtehetné, hogy háttérbe vonul, időt és teret hagy a gyermekének arra, hogy kivegye a részét a történet felépítéséből. Azok a szülők, akik ezt a lépést nem tudják megtenni, ragaszkodnak az irányító, kikérdező stílushoz, és ezzel korlátozzák gyermekük autonómiáját (Cleveland és Morris, 2014). Feltehető, hogy ez az attitűd kapcsolódik a gyermek alacsony elfogadottság érzéséhez.

A másik valószínűsíthető közvetítő folyamatban a jelentések megosztottsága, konszenzusos volta a közvetítő láncszem. Amennyiben a szégyen vagy a büszkeség élményéről a páros könnyedén hoz egyeztetett példát, az arra utalhat, hogy a gyermek számára jól beazonosíthatóak ezek az érzések és a hozzájuk kötődő események. A gyermek feltételezhetően rendelkezik egy egyértelmű és konzisztens koncepcióval önmagáról, amely egybecseng a szülőjével, és ez kapcsolódik a magasabb társas elfogadottság érzéshez.

Összefoglalva tehát elmondhatjuk, hogy az érzelmileg jelentős események közös elbeszélése – annak tartalmi és narratív-diszkurzív vonásai – kapcsolatban állnak a gyermek szelf-reprezentációjával és annak komplexitásával. Feltehetően befolyásolják önértékelését és hozzájárulnak ahhoz, ahogyan reprezentálja magát a szociális térben.

A PSZICHOLOGIAI BIZTONSÁGOS BÁZIS JELENSÉGE AZ ÉRZELMI DIALÓGUSOKBAN

A következő részben bemutatjuk, hogy az érzelmi dialógusokban zajló jelentésadási folyamatok a szülő–gyerek kötődés szempontjából is elemi jelentőségűek. Egyetértve mások (pl. Bowlby, 2009; Oppenheim, 2006) alapvetésével abból indulunk ki, hogy az érzelmi dialógusok olyan kommunikációs teret alkotnak, amelyben az események és az érzések megvitatása folytonosnak tekinthető a korábbi kötődési interakciókkal.

Míg az első két évben a biztonságos bázis létrehozásában és keresésében az érzelmek nem-verbális megosztásán van a hangsúly, a beszéd megjelenésével a verbális kölcsönhatások egyre fontosabb szerepet játszanak a kötődési személlyel való kapcsolatban. Bowlby (2009) úgy beszél az anya–gyermek kapcsolatáról ebben az időszakban, mint cél-korrektív partnerségről, amelyben a gyermek biztonságélménye attól függ, hogy az anyával képesek-e összehangolni a közelség és távolság szabályozására vonatkozó terveiket és céljaikat.

A kötődés cél-korrektív időszakában a verbális kommunikáció egyre hatékonyabbá válik és főleg érzelmi és személyes tapasztalatok körül forog (Etzion-Carasso és Oppenheim, 2000). A személyes tapasztalatokat már többféle nézőpontból is lehet

vizsgálni, mert olyan jelentős kognitív képességek erősödnek meg, mint például a perspektívaelfelvétel, amely lehetővé teszi a közös célok, tervek szóbeli egyeztetését. Mindennek következtében a gyermek élményeiről szóló szülő–gyerek dialógusok a kötődéshez fűződő affektív jelentésalkotási és alkudozási folyamatok színterévé válnak. Ezen a szinten a biztonságos bázis jelentése is átalakul. A tárgyi világ explorációja helyett a múlt, a jelen és a jövő pszichológiai felfedezése kap nagyobb hangsúlyt, a megtörtént és az elképzelt események kapcsán egyaránt (Oppenheim és Koren-Karie, 2009; Wolff, 2003). A gyermek az események pszichológiai terének – a gondolatok és érzelmek világának – felfedezésében élheti meg a közelséget és biztonságot, illetve annak hiányát. Ennek a területnek a feltérképezésében is ugyanolyan fontos lesz a szülő érzelmi elérhetősége, támogató jelenléte és a gyermek szükségleteinek változásaihoz illeszkedő érzékenysége (Oppenheim és Koren-Karie, 2009).

Koren-Karie, Oppenheim és Getzler-Josef (2008) egy vizsgálatosorozatokban ezt a jelenséget illusztrálták. Arra voltak kíváncsiak, hogy milyen módon képesek pszichológiai biztonságos bázisként működni olyan szülők, akiket súlyos gyermekkori trauma ért. Vizsgálatainkban gyermekkori szexuális bántalmazást elszenvedő anyák és gyermekeik érzelmekről folytatott beszélgetéseit elemezték. A pároknak érzés-ikonokat mutattak (boldog, dühös, szomorú, ijedt arckifejezést és az érzelem nevét,) és arra kérték őket, hogy idézzenek fel egy emléket, amelyben a gyermek a képen látható módon érezte magát. Feltételezték, hogy a traumatizált szülők számára nehézséget okoz a párbeszéd érzékeny támogatása, strukturálása, mert a felmerülő negatív érzelmek elárasztják őket és szorongató emlékeket, érzéseket hívhatnak elő. Emellett azt is feltételezték, hogy a traumatikus élménnyel való sikeres megküzdés, valamint annak feloldása és beépítése csökkentheti ezt a nehézséget. Eredményeik igazolták várakozásaikat. Azok az anyák, akiket a megoldatlan traumára utaló, kevésbé reflektált mentális állapotok jellemeztek, kevésbé voltak képesek érzékenyen állványozni a beszélgetést. Ennek következtében gyermekeik kevésbé voltak együttműködőek és motiváltak arra, hogy a pszichológiai állapotokat feltárják, felfedezzék az anyjukkal. Ezzel szemben a trauma vonatkozásában szervezettebb mentális állapotot mutató anyák képesek voltak arra, hogy biztonságos bázisként működjenek, ahonnan a gyerek szabadon felfedezheti a negatív érzelmek világát is. Ezeknek a gyerekeknek nem kellett attól tartania, hogy anyjukat elárasztják és megijeszti negatív érzései és kihátrál a helyzetből, vagy összezavarodik és nem látja tisztán a saját és gyermeke érzelmei közti határokat. Így nyílt és jól szabályozott módon voltak képesek megbeszélni a gyermek érzését, és a gyermek is úgy élhette meg anyját mint a segítség és megnyugtatás forrását.

A narratív ko-konstrukció és az anyai kötődés

Saját kutatásunkban (Pohárnok, Molnár, Várnagy, előkészületben) arra tettünk kísérletet, hogy normál populáción belül vizsgáljuk meg, hogy az anya kötődési stratégiái kapcsolatban állnak-e a narratív ko-konstrukció folyamatával és minőségével. Motti Gini és munkatársai (2001) módszerét, a Közös Történetalkotás Tesztet (Joint Storytelling Test, JST) alkalmaztuk. A JST tesztben arra kéri az anyát és gyermekét, hogy közösen dolgozzanak ki egy elbeszélést egy képeskönyv alapján. A képsorozat anya–gyermek

szeparációt és újratalálkozást jelenít meg 7 képen keresztül. Minden képet egy-egy leíró mondat egészít ki. A megadott cselekmény itt is indukálja az érzelmek és az érzelmi témák megvitatását. A közös elbeszélést videofelvételen rögzítik, így a kódoláshoz nem csupán az átiratok szolgáltatnak anyagot, hanem megfigyelhető a teljes interakció is. A JST kódrendszere két fő központi tényezőre bontható: az anya–gyerek interakcióra a feladat alatt és a feladat végső hozadékára, az elbeszélt történetre. Ezek tovább bonthatóak anyai, gyermeki, diádikus és narratív skálákra, amelyek mindegyike további alskálából épül fel. Az anyai skálák az anya részvételének minőségére mutatnak rá. A gyermeki skálák a gyermek bevonódását mutatják meg. A diádikus skálák kettőjük összedolgozását, a narratív skálák pedig magát a szöveget értékelik.

A korábbi kutatásokban (Oppenheim és Koren-Karie, 2009) két anya–gyerek interakciós jellemző emelkedett ki, amely szorosan kapcsolódott a szülő azon funkciójához, hogy pszichológiai biztonságos bázist nyújtson az érzelmekről folyó dialógusokban. E két tényező az *anyai strukturálás* – azaz, hogy az anya mennyire képes egyensúlyozni aközött, hogy keretet nyújt, de teret is ad a gyermeknek – és a *gyermek együttműködése* – azaz, hogy a gyermek mennyire lelkesen és produktívan vesz részt a közös történetmesélésben. Mi ezeket a változókat az anyai kapcsolati jellemzők tükrében vizsgáltuk. Az anya kötődési stílusát kérdőíves technikával, a Közvetlen Kapcsolatok Élményei Kérdőív (ECR-R, magyar adaptációja Nagy, 2005) segítségével mérhető *Elkerülés* és *Szorongás* dimenziók mentén ragadtuk meg. Eredményeink szerint egyrészt az anyai Szorongás dimenzió állt kapcsolatban a pszichológiai biztonságos bázis szempontjából releváns tényezőkkel. A magas kötődési szorongás alacsony anyai strukturálással és alacsony gyermeki együttműködéssel járt együtt. Következtetésünk szerint a magasabb anyai kapcsolati szorongás olyan tényezőnek tekinthető, mely akadályozza az anyát abban, hogy biztonságot nyújtó légkört teremtsen, és az érzelmek kezelésében megfelelően segítsen gyermekének.

Mindemellett a másik vizsgált felnőtt kötődési dimenzió az anyai *Elkerülés* is mutatott kapcsolatot a narratív ko-konstrukció egy-egy változójával. Az *Elkerülés* az elutasító és a zavarkeltő anyai viselkedések megjelenésével állt pozitív irányú kapcsolatban. Eszerint azok az anyák, akik magasabb elkerülésről számoltak be – azaz úgy ítélték, hogy kapcsolataikban hajlamosabbak arra, hogy visszavonuljanak a bevonódást követelő helyzetektől – a feladathelyzetben is magasabb elutasítást mutattak a gyermekükkel szemben, és kevésbé is voltak érthetők gyermekük számára.

Az előbbi, a kötődés anyai oldalát fókuszba állító vizsgálatok megerősítik és tovább finomítják azt az elgondolást, hogy az anya koherens, biztonságos kötődési munkamodellje facilitálja a kapcsolati-érzelmi témák megvitatását anya és gyermeke között (Bretherton és Munholland, 1999). Mindez visszahathat a kötődés biztonságának megerősödésére. Így a biztonságos diádokra szabadon folyó kommunikáció lesz jellemző, melyben a szülői érzékeli és megfelelően reagál a gyermek teljes érzelmi spektrumából érkező jelekre. Ezzel szemben a nem biztonságos pároknál torz kommunikáció bontakozik ki, melyben a szülő nem a gyermek érzéseire reagál, vagy ha igen, akkor lekicsinyli, kigúnyolja azokat. Így a gyermek megtanulja, hogy miről lehet beszélni, és mi az, amiről nem lehet, vagy veszélyes. Mindeközben valóságészlelése is torzulhat amiatti igyekezetében, hogy megfeleljen a szülői vélekedéseknek, és végső soron, hogy fenntartsa vele a kvázi biztonságot jelentő kötődést (Bowlby, 2009).

A GYERMEKI KÖTŐDÉS ÉS AZ ANYA–GYERMEK PÁRBESZÉDEK KAPCSOLATÁRA IRÁNYULÓ KUTATÁSOK

A kutatások másik csoportja az előzőeket kiegészítve azt igyekezett feltárni, hogy a gyermek kötődési minősége hogyan áll kapcsolatban az érzelmi dialógusok jellegzetességeivel. További kérdés volt, hogy a csecsemőkori kötődés és a gyermekkori szülő–gyerek verbális interakciók minősége mutat-e folytonosságot.

A korai kötődési mintázat és a későbbi anya–gyermek diskurzus kapcsolatára irányuló első tanulmány Strage és Main (1985, idézi Oppenheim és Koren-Karie, 2009) nevéhez fűződik. Kutatásukban azt találták, hogy azokat a gyermekeket, akik csecsemőként biztonságosan kötődtek, 6 éves korukban az anyával folytatott párbeszédben a kiegyensúlyozottság és gördülékenység jellemezte. Emellett képesek voltak az érzelmek kifejezésére és a különböző témák szóbeli kidolgozására. Ezzel szemben azoknál a pároknál, ahol a gyermek bizonytalanul kötődött csecsemőkorában, a párbeszéd korlátozott volt és a témákat kevésbé dolgozták ki, valamint jellemzőek voltak az ismétlődő kérdések. Ezzel egybevágó eredményeket kaptak később kutatásukban Etzion-Carasso és Oppenheim (2000) is. Azoknál a gyermekeknél, akik csecsemőként biztonságosan kötődtek, 4 és fél éves korukban nyílt kommunikációt, koherens és folyékony beszélgetéseket figyeltek meg az anyjuktól való szeparációt követően az átélt elválással kapcsolatban. Ezzel szemben a korai bizonytalan kötődők kisebb valószínűséggel mutattak ilyen kommunikációt.

Klann-Delius és Hofmeister (1997) pszicholingvisztikai kutatása némileg más oldalról, de szépen egészítette ki a kötődéskutatók eredményeit. A szerzők a kommunikatív kompetenciát vizsgálták bizonytalanul és biztonságosan kötődő gyerekeknél, akiket másfél éves kortól hároméves korukig követtek. Eredményeik szerint az elkerülő diádokkal összehasonlítva a biztonságos párok aktívabbak voltak a dialógusokban és jobban fenn tudták tartani a gördülékeny beszélőváltást a stresszes helyzetekben is: jobban teljesítettek a beszélőváltás ritmusában és a másik kivárásában, követésében, mint az elkerülő diádok. Érdekes módon szabad játék helyzetben nem mutatkozott a beszélőváltás ritmusának szétesettsége az elkerülő csoportnál. A szerzők ezt azzal magyarázták, hogy a bizonytalanul kötődő gyerekek is rendelkeznek a koruknak megfelelő kommunikatív kompetenciával, ez a rendszer azonban az ő esetükben törékenyebb, ezért hamarabb kibillenthető, amikor az érzelmi egyensúly felborul.

A gyermeki kötődéssel kapcsolatban álló kommunikációs stílusok feltárásában Gini, Oppenheim és Sagi-Schwartz (2007) munkája tekinthető fontos mérföldkőnek. Kutatásukban óvodáskorú gyerekek és anyjuk közösen elbeszélte szeparációs történeteiket vizsgálták, és olyan történetalkotási stílusokat azonosítottak, melyek összefüggésben álltak a korai kötődési mintázatokkal. Az egyik ilyen kommunikációs stílus a „kölsönösen kiegyensúlyozott”, amelyre gördülékeny, folyamatos kommunikáció és kiegyenlített struktúra, szervezettség volt jellemző. A ko-konstrukció olyan légkörben zajlott, melyben a gyermek kifejezhette a pozitív és negatív érzelmeket is. Ez a kommunikációs stílus nagy arányban jelent meg a biztonságosan kötődőknél. Emellett két másik, nem-kölsönös affektív kommunikációs stílust azonosítottak. Az „elárasztó” stílusnál anyai intruzivitás, fokozott strukturálás és irányítás jelent meg, amely korlátozta a gyermek együttműködését és a gyermeki részvételt a történetalkotásban. A kezelet-

len negatív érzelmek következtében az érzelmekkel elárasztottság vált uralkodóvá a ko-konstrukciós folyamatban. Ezzel szemben a „távolságtartó” stílusnál az érzelmileg nehéz témák elkerülését figyelték meg. Az anyai visszahúzódság és alacsony strukturálás következtében a gyermekeknek túl nagy kihívást jelentett a közös feladatmegoldás és sekélyes, leszűkült elbeszélések születettek. Az affektív kölcsönösség hiányával jellemezhető kommunikációs stílusok nagyobb arányban fordultak elő a bizonytalan kötődésű gyermekek és szüleik történetalkotásában.

Az interakció módja mellett az interakció tartalmi elemeiben is kimutattak eltéréseket a kötődési biztonság függvényében. Tartalom tekintetében a kutatók leginkább az érzelmek megjelenését és kidolgozottságát hozták összefüggésbe a kötődéssel. Farrar, Fasig és Welch-Ross (1997) azt találták vizsgálatukban, hogy a bizonytalan párokhoz képest a biztonságosaknál kidolgozottabbak voltak a pozitív és a negatív érzelmi témák is. Az érzelmek megjelenésében vélhetően meghatározó a szülő szerepe, hiszen támogató, bátorító, együttérző viselkedésével serkenetheti az érzelmekről szóló beszédet. A szülői támogatás hiánya pedig feltehetően gátlóan hat megjelenésükre. Deborah Laible és munkatársai az elmúlt évtizedben (pl. Laible és Thompson, 2000; Laible, 2011) több vizsgálatban mutattak rá arra, hogy a biztonságosan kötődő párok a negatív érzelmeket involváló események megbeszélésekor nagyobb mértékben utaltak érzelmi állapotokra, nyitottabban és gyakrabban hozták szóba az érzelmek okait, és az anyák gyakrabban ismerték el, hagyták jóvá a gyermek érzelmeit.

ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KITEKINTÉS

Mindent összevetve a felsorolt tanulmányok alátámasztják, hogy az érzelmi eseményekről szóló kidolgozott, kiegyensúlyozott párbeszéd támogatja a szelf-fejlődést, az érzelmi szocializációt és kapcsolódnak állnak a biztonságos kötődéssel.

Mindezek alapján többen érvelnek amellett, hogy az érzelmi dialógusok nemcsak a kutatás szempontjából fontosak, hanem a beavatkozás helyeként is tekinthetünk rájuk. (összefoglalót lásd Wareham és Salmon, 2006). Amennyiben a kutatások rávilágítanak arra, hogy mely jellemzők járulnak hozzá a párbeszéd adaptív funkciójához, akkor törekedhetünk ezek tudatos alakítására. Korábbi kutatásokban bizonyítást nyert, hogy a kidolgozottabb, nyitottabb érzelmi párbeszéd hozzájárul a jobb érzelmi megértéshez és a morális fejlődéshez (pl. Laible, Panfile és Augustine, 2013), valamint a fogalmilag érettebb, gazdag énkép kialakulásához (pl. Welch-Ross és mtsai, 1999). Továbbá, ha ezek emlékező párbeszéd, akkor támogatják a gyermek önéletrajzi emlékezetének specificitását is (Valentino és mtsai, 2014). Többen igazolták (pl. Cleveland és Reese, 2005; Fivush és Sales, 2006; McDonnell, Valentino, Comas és Nuttall, 2016) azt is, hogy az érzelmi párbeszéd minőségének tekintetében az egyes gyermeki jellemzők (pl. kor, nem, verbális fejlettség) befolyásoló hatása mellett a szülői viszonyulásnak van döntő szerepe. Ezen belül is kiemelkedik az anyai kötődés, a melegség és az autonómia támogatásának jelentősége. Feltételezhetően ezek az eredmények kijelölhetik azokat a beavatkozási pontokat is, ahonnan a dialógusok minőségét formálhatjuk és adaptív funkciójukat támogathatjuk. Többek között Karen Salmon és munkatársai (2009) dolgoztak ki az elmúlt években olyan tréningeket, amelyekben a szülők

érzelmi érzékenyítését kifejezetten az érzelmekről szóló beszéd közvetítésén keresztül próbálják fejleszteni. Tapasztalataik szerint az anyák verbális részvétele a dialógusokban könnyen és hatékonyan módosítható. Különböző magatartásproblémákkal küzdő gyerekek szülei rövid idő alatt és könnyedén tudtak elsajátítani olyan beszédmódot, amelyben többet utaltak érzelmekre, igyekeztek magyarázni az érzelmek okait és körülményeit és úgynevezett „érzelmi edző” stratégiát (Gottman, Katz és Hooven, 1996, 244) használtak (Salmon és mtsai, 2009). Ugyanakkor ellentmondások az eredmények azzal kapcsolatban, hogy a gyermek érzelmeire nyitott, az érzelmek konstruktív átélését és megvitatását támogató szülői viszonyulás hosszú távon fejleszti-e a gyerekek érzelmi kompetenciáját, és csökkenti-e a viselkedési problémák mértékét. Egyes kutatások (például Wilson, Havighurst és Harley, 2012) ilyen jellegű tréningprogramok hatásosságáról számolnak be, másoknak viszont nem sikerült igazolni az érzelmi fókuszú tréningprogramok hosszú távú hatékonyságát (Salmon, Dittman, Sanders, Burson és Hammington, 2014).

A jövő hatékonyság- és hatásvizsgálatai megválaszolhatják a kérdést, hogy lehetséges-e tartós viselkedéses változásokat előmozdítani az érzelmi párbeszéd minőségének befolyásolásával.

IRODALOM

- Bird, A. L., & Reese, E. (2006). Emotional reminiscing and the development of an autobiographical self. *Developmental Psychology*, 42, 613–626.
- Bowlby, J. (2009). *A biztos bázis*. Budapest: Animula Kiadó.
- Bretherton, I., & Munholland, K. A. (1999). Internal working models in attachment relationships: A construct revisited. In J. Cassidy & P. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment* (pp. 89–111). New York: Guilford.
- Cleveland, E. S., & Reese, E. (2005). Maternal structure and autonomy support in conversations about the past: Contributions to children's autobiographical memory. *Developmental Psychology*, 41, 376–388.
- Cleveland, E. S., & Morris, A. (2014). Autonomy Support and Structure Enhance Children's Memory and Motivation to Reminisce: A Parental Training Study. *Journal of Cognition and Development*, 15(3), 414–436.
- Etzion-Carasso, A., & Oppenheim, D. (2000). Open mother-pre-schooler communication: Relations with early secure attachment. *Attachment and Human Development*, 2, 347–370.
- Farrar, M. J., Fasig, L. G., & Welch-Ross, M. K. (1997). Attachment and emotion in autobiographical memory development. *Journal of Experimental Child Psychology*, 67, 389–408.
- Fivush, R. (1993). Emotional content of parent-child conversations about the past. In C. A. Nelson (Ed.), *Memory and affect in development* (pp. 39–78). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Fivush, R. (2007). Maternal reminiscing style and children's developing understanding of self and emotion. *Clinical Social Work*, 35, 37–46.
- Fivush, R., Hazzard, A., Sales, J. M., Sarfati, D., & Brown, T. (2003). Creating coherence out of chaos: Children's narratives of stressful and positive events. *Journal of Applied Cognitive Psychology*, 17, 1–19.
- Fivush, R., & Sales, J. (2006). Coping, attachment, and mother-child narratives of stressful events. *Merrill-Palmer Quarterly*, 52, 125–150.

- Gini, M., Oppenheim, D., & Haimovich, A. (2001). *The Joint Story Telling Task Scales*. Unpublished manual. University of Haifa, Israel. New York, NY: Oxford Press.
- Gini, M., Oppenheim, D., & Sagi-Schwartz, A. (2007). Negotiation styles in mother–child narrative co-construction in middle childhood: Associations with early attachment. *International Journal of Behavioral Development*, 31, 149–160.
- Gottman, J. M., Katz, L. F., & Hooven, C. (1996). Parental Meta-Emotion Philosophy and the Emotional Life of Families: Theoretical Models and Preliminary Data. *Journal of Family Psychology*, 3, 243–268.
- Klann-Delius, G., & Hofmeister, C. (1997). The development of communicative competence of securely and insecurely attached children in interactions with their mothers. *Journal of Psycholinguistic Research*, 26, 69–88.
- Koren-Karie, N., Oppenheim, D., & Getzler-Yosef, R. (2008). Shaping children's internal working models through mother–child dialogues: The importance of resolving maternal traumatic past. *Attachment & Human Development*, 10, 465–483.
- Laible, D. (2011). Does it matter if preschool children and mothers discuss positive vs. negative events during reminiscing? Links with attachment, family emotional climate, and socioemotional development. *Social Development*, 20, 394–411.
- Laible, D., & Thompson, R. (2000). Mother-child discourse, attachment security, shared positive affect, and early conscience development. *Child Development*, 71, 1424–1440.
- Laible, D., & Thompson, R. (2007). Early socialization: A relationship perspective. In J. Grusec & P. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* (pp. 181–207). New York: Guilford Press.
- Laible, D., & Panfile, T. (2009). Mother-child reminiscing in the context of secure attachment relationships: Lessons in understanding and coping with negative emotion. In J. Quas & R. Fivush (Eds.), *Emotion and memory in development: Biological, cognitive, and social considerations*. *Oxford series in affective science* (pp. 166–195). Oxford: Oxford University Press.
- Laible, D., Panfile, T., & Augustine, M. (2013). Constructing Emotional and Relational Understanding: The Role of Mother–Child Reminiscing about Negatively Valenced Events. *Social Development*, 22(2), 300–318.
- McDonnell, C. G., Valentino, K., Comas, M., & Nuttall, A. K. (2016). Mother–child reminiscing at risk: Maternal attachment, elaboration, and child autobiographical memory specificity. *Journal of Experimental Child Psychology*, 143, 65–84.
- McLean, K. C., & Jennings, L. E. (2012). Teens telling tales: How maternal and peer audiences support narrative identity development. *Journal of Adolescence*, 35(6), 1455–1469.
- Nagy L. (2005). A felnőtt kötődés mérésének új lehetősége: A Közvetlen Kapcsolatok Élményei Kérdőív. *Pszichológia*, 25(3), 175–185.
- Nelson, K., & Fivush, R. (2004). The emergence of autobiographical memory: a social cultural developmental theory. *Psychological Review*, 111, 486–511.
- Oppenheim, D. (2006). Child, parent, and parent–child emotion narratives: Implications for developmental psychopathology. *Development and Psychopathology*, 18, 771–790.
- Oppenheim, D., & Koren-Karie, N. (2009). Mother–child emotion dialogues: A window into the psychological secure base. In J. Quas & R. Fivush (Eds.), *Emotion and memory in development: Biological, cognitive and social considerations* (pp. 142–165). Oxford: Oxford University Press.
- Péley B. (2004). A korai kapcsolatok és az élettörténeti elbeszélések néhány összefüggése. *Magyar Pszichológiai Szemle*, LIX, 3, 425–440.
- Pohárnok M. (2014). A szülő–gyerek dialógusok szerepe a szelf-fejlődésben: A narratív konstrukcióval kapcsolatos kutatások és klinikai vonatkozásaik. *Pszichoterápia*, 23(1), 4–13.

- Pohárnok M. (2016). Co-constructed memories of shame and pride in childhood. *Konferencia-poszter. Cognitive and Neural Mechanisms of Human Memory* (p. 92). Kolozsvár, Románia.
- Pohárnok M., Molnár Zs., & Várnagy A. (előkészületben). *Az anyai kötődési stílus, a gyermeki kötődés, és az anya-gyerek narratív ko-konstrukció vizsgálata.*
- Reese, E., Bird, A., & Tripp, G. (2007). Children's self-esteem and moral self: Links to parent-child conversations about emotion. *Social Development*, 16, 460–478.
- Reese, E., Haden, C. A., & Fivush, R. (1993). Mother-child conversations about the past: Relationships of style and memory over time. *Cognitive Development*, 8, 403–430.
- Salmon, K., Dadds, M. R., Allen, J., & Hawes, D. (2009). Can emotion language be taught during parent training for conduct problem children? *Child Psychiatry and Human Development*, 40, 485–498.
- Salmon, K., Dittman, C., Sanders, M., Burson, R., & Hammington, J. (2014). Does Adding an Emotion Component Enhance the Triple P Positive Parenting Program? *Journal of Family Psychology*, 28(2), 244–252.
- Thompson, R. A. (2006). Conversation and developing understanding: Introduction to the special issue. *Merrill-Palmer Quarterly*, 52, 1–16.
- Valentino, K., Nuttall, A. K., Comas, M., McDonnell, C. G., Piper, B., Thomas, T. E., et al. (2014). Mother-child reminiscing and autobiographical memory specificity among preschool-age children. *Developmental Psychology*, 50, 1197–1207.
- Wang, Q., Doan, S. N., & Song, Q. (2010). Talking about Internal States in Mother-Child Reminiscing Influences Children's Self-Representations: A Cross-Cultural Study. *Cognitive Development*, 25(4), 380–393.
- Wareham, P., Salmon, K. (2006). Mother-child reminiscing about everyday experiences: Implications for psychological interventions in the preschool years. *Clinical Psychology Review*, 26, 535–554.
- Welch-Ross, M. K., Fasig, G., & Farrar, M. J. (1999). Predictors of preschoolers' self-knowledge: Reference to emotion and mental states in mother-child conversation about past events. *Cognitive Development*, 14, 401–422.
- Wilson, K. R., Havighurst, S. S., & Harley, A. E. (2012). Tuning in to Kids: An Effectiveness Trial of a Parenting Program Targeting Emotion Socialization of Preschoolers. *Journal of Family Psychology*, 26(1), 56–65.
- Wolff, D. P. (2003). Making Meaning From Emotional Experience in Early Narratives. In R. N. Emde, D. P. Wolff & D. Oppenheim (Eds.), *Revealing the Inner Worlds of Young Children: The Macarthur Story Stem Battery and Parent-Child Narratives* (pp. 27–55). Oxford: Oxford University Press.

ATTACHMENT AND DIALOGUE – PARENT CHILD DIALOGUES
AND SELF DEVELOPMENT IN THE PRESCHOOL YEARS

POHÁRNOK, MELINDA – MOLNÁR, ZSÓFIA – VÁRNAGY, ANDRÁS

In the last two decades developmental psychologists started to show interest in the developmental significance of parent-child dialogues. Several research findings evidenced that discussing emotionally laden events plays an important role in emotion socialization, forms the child's autobiographical memory and serves as a new arena of parent-child attachment. Our study reviews the developmental role of parent-child emotional dialogues from two aspects. Firstly we will discuss the influence of joint reminiscing of negative life events on the development of self-concept and self-evaluation. Secondly we will argue that parent-child emotion dialogues are arenas of affective meaning-making processes, in which children can confidently and securely explore their inner worlds with the sensitive support of the mother.

Keywords: *parent-child dialogues, affective meaning-making, self-concept, psychological secure base*